

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра теорії та методики початкової освіти

Човрій С. Ю.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДЛЯ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ (XIX СТ. – 40-І РОКИ XX СТ.)

Методичні рекомендації до вивчення теми
«Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття»
з навчальної дисципліни «Історія педагогіки»

для студентів освітнього ступеня «бакалавр»
напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта»

Мукачево
МДУ 2017

УДК 377:371.13(477.87)"18/194"
ББК 74.474(4Укр-4Зак)я7

Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
(протокол № 13 від 26.06.2017 р.)

Розглянуто та схвалено на засіданні
кафедри теорії та методики початкової освіти
(протокол № 5 від 28.11.2016 р.)

Рецензент

Фізеші О. Й., доктор педагогічних наук, доцент, декан педагогічного факультету, доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Мукачівського державного університету

Ч-75

Човрій С. Ю. Підготовка вчителів для шкіл Закарпаття (XIX ст. – 40-і роки XX ст.) : методичні рекомендації до вивчення теми «Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття» з дисципліни «Історія педагогіки» для студентів освітнього ступеня «бакалавр» напряму підготовки 6.010102 «Початкова освіта» / С. Ю. Човрій. – Мукачево : МДУ, 2017. – 31 с. (1,36 д. а.)

Методичні рекомендації до вивчення теми «Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття» вміщує лекційний матеріал з курсу «Історія педагогіки» для систематизації знань про генезу професійної педагогічної освіти Закарпаття (XIX ст. – 40-і роки XX ст.) в умовах його територіального входження до складу різних держав.

Методичні рекомендації адресовано викладачам вищих навчальних закладів, студентам, усім, хто цікавиться історією професійної педагогічної освіти Закарпаття.

© МДУ
© Човрій С. Ю., 2017

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ЗАКАРПАТТІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)	5
1.1. Питання для самостійного вивчення	16
1.2. Контрольні завдання для СРС	16
1.3. Проблемні питання для самоконтролю, аналізу й осмислення	16
1.4. Список рекомендованих джерел	16
2. ПЕДАГОГІЧНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА В 20 – 30-Х РОКАХ XX СТ.	19
2.1. Питання для самостійного вивчення	25
2.2. Контрольні завдання для СРС	25
2.3. Проблемні питання для самоконтролю, аналізу й осмислення	25
2.4. Список рекомендованих джерел	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	28

ВСТУП

Сучасне реформування освітньої системи України та професійної педагогічної освіти неможливе без переосмислення і творчого використання спадщини минулого.

Розвиток системи освіти на Закарпатті тісно пов'язаний з об'єктивними умовами становища краю у складі Австрійської імперії, Австро-Угорської монархії, Чехословаччини та Угорщини.

У досліджуваній період на Закарпатті діяли три спеціальні навчальні заклади, які готували вчителів для народних шкіл.

Різні аспекти освітнього життя Закарпаття в історичній ретроспективі знайшли відображення в наукових розвідках М. Вегеша, В. Гомонная, А. Ігната, М. Кляп, П.-Р. Магочія, М. Мушинки, І. Небесника, Р. Офіцинського, В. Росула, В. Сагарди, М. Талапканича, В. Турияниці, Ч. Фединець, О. Фізеші, В. Химинця, П. Ходанича та інших. Їхні дослідження мають узагальнюючий характер, де в комплексі розкриваються проблеми освітньої політики, діяльність педагогів та громадських діячів.

Генеза професійної педагогічної освіти розкривається науковцями у контексті розвитку освіти і шкільництва на Закарпатті. На особливу увагу заслуговують розвідки: В. Гомонная («Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX – XX ст.), 1992 р.»); В. Гомонная, В. Росула, М. Талапканича («Школа та освіта Закарпаття», 1997 р.); В. Гомонная, В. Росула, П. Ходанича («Педагогічна освіта на Закарпатті», 2003 р.); В. Химинця, П. Стрічика, Б. Качура, М. Талапканича («Освіта Закарпаття», 2009 р.); Ш. Дравіцкі («Tanítóképzés Szabolcs megyében», 2005 р.); О. Богіва («Становлення та розвиток педагогічної освіти на Закарпатті (друга половина XVIII ст. – перша половина XX ст.), 2014 р.»). Згадані наукові дослідження охоплюють більший хронологічний період, але системний підхід до проблеми становлення і розвитку закладів підготовки вчителів початкової освіти закарпатського краю не розкривають.

Метою даних методичних рекомендацій до вивчення теми «Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття» з навчальної дисципліни «Історія педагогіки» є забезпечення студентів педагогічних спеціальностей знаннями з питань становлення і розвитку професійної педагогічної освіти Закарпаття в означений період.

1. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ЗАКАРПАТТІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.)

Аналіз історико-педагогічної літератури й архівних джерел свідчить, що питання освіти на Закарпатті не можна розглядати поза політичними, економічними та загальнокультурними подіями і процесами, що відбувалися в Австрійській імперії.

У досліджуваній період Закарпаття належало до Угорського королівства, яке перебувало у складі монархії Габсбургів. У надрах феодально-кріпосницької системи почали зароджуватися нові капіталістичні відносини. Розвиваються ремесло, мануфактури й торгівля, у сільське господарство проникають товарно-грошові відносини, починає формуватися новий клас – буржуазія. Це сприяло істотним змінам в сфері освіти.

Підготовка вчителів для народних шкіл розпочалася за сприяння єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії О. Бачинського (Bacsinszky András) (1732-1809 рр.) [24, с. 5-6; 19, с. 3].

Рисунок 1.1. О. Бачинський (Bacsinszky András)

Здійснювалася відповідно до виданого імператрицею Марією-Терезією 22 серпня 1777 р. указу про введення нової системи освіти в Угорщині та в приєднаних до неї провінціях: «Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas» (повна назва на угорській мові: *Magyarország és a társországok átfogó oktatási-nevelési rendszere*. Переклад автора: *Система освіти Угорщини і в приєднаних до неї провінціях*). Головним завданням реформи була ліквідація неграмотності, охоплення початковою освітою якомога більшої кількості дітей. У кожному шкільному окрузі

створювалися чотирирічні «нормальні» школи при яких передбачалося відкриття так званих препаратнд, метою яких була підготовка вчителів для народних шкіл [26, с. 23-29].

У 1793 році вчителя Д. Поповича (Popovics Demeter) направлено в Ужгород з метою організації та керівництва підготовки педагогічних кадрів для народних шкіл, який згодом стає першим директором препаратнди. Курс навчання тривав п'ять зимових або п'ять літніх місяців [24, с. 7].

У 1805 році Д. Поповича призначено заступником інспектора Кошицького шкільного округу [24, с. 6]. З 1808 р. по 1831 р. посаду заступника інспектора (Pro-Inspector), а з 1831 р. по 1835 р. – почесного про-інспектора (Emeritus Pro-Inspector) займає Д. Крічфолуші (Kricsfalusy György). У 1835 році наступником Д. Крічфолуші став відомий історик, мовознавець, культурно-освітній і церковний діяч М. Лучкай (Lucskay Mihály) (1789-1843 рр.), який опікувався препаратндою до 1839-го.

Рисунок 1.2. М. Лучкай (Lucskay Mihály)

У 1839 році на посаду директора Ужгородської препаратнди призначено Я. Чурговича (Csurgovics János) (1791-1862 рр.), який вніс вагомий вклад як в організацію шкільної справи, так і в підготовку вчителів для народних шкіл краю. Саме він дає виготовити першу печатку закладу із символікою Угорщини і надписом латинською мовою: *Sigillum gr. cath. Scholae Praeparand. Ungvariensis 1841* (у перекладі автора: Печатка греко-католицької учительської препаратнди. Ужгород 1841) [24, с. 19-25].

Рисунок 1.3. Я. Чургович (Csurgovics János)

З 1834 р. п'ятимісячні курси було розширено до десяти місяців [24, с. 22], а за Розпорядженням намісницької ради № 14 698 від 9 травня 1844 р. термін навчання збільшився до двох років [24, с. 29-30].

У 1845 році офіційно запроваджується вживання мадярської мови в діловодстві навчального закладу замість латинської, якою до цього часу велася вся документація [24, с. 34]. У 1861 році урядові органи державного управління намагаються ввести німецьку мову і погоджуються оплачувати лише тих викладачів, які будуть проводити заняття на даній мові. У знак протесту 26 листопада 1861 року Я. Чургович відмовляється від займаної посади. 18 вересня 1862 року директором призначено викладача теології М. Лихварчика (Lichvártsik Mihály) [24, с. 38-39].

У 1867 р. внаслідок компромісної угоди, укладеної з Австрією Угорщина, увійшла до складу Австро-Угорської монархії.

Назріла необхідність приведення всієї системи освіти Угорщини у відповідність з потребами суспільства. Парламент прийняв новий освітній закон, який увійшов в історію як Закон XXXVIII 1868 р. або як Закон Йозефа Етвеша – міністра релігії та народної освіти Угорщини. Закон забезпечив проведення реформування педагогічної освіти. Складався з дев'яти розділів: «I. Про обов'язковість освіти та право вибору навчального закладу», «II. Типи закладів народної освіти та порядок їх заснування і функціонування», «III. Про церковні заклади народної освіти», «IV. Про приватні та громадські заклади народної освіти», «V. Про муніципальні заклади народної освіти», «VI. Про державні заклади народної освіти», «VII. Про педагогічні заклади», «VIII. Про органи управління народною освітою», «IX. Про вчителів» [25].

Сьомий розділ Закону XXXVIII стосувався питань підготовки педагогічних кадрів [25, § 81 – § 115].

Згідно Закону, вчительські семінарії стали самостійними спеціальними учбовими закладами.

Закон надавав право засновувати і утримувати вчительські семінарії церквам [25, § 13] і навіть приватним особам [25, § 16], за умови, що навчальні заклади будуть відповідати вимогам, які висуваються до державних.

Закон передбачав підвищення фахової підготовки педагогічних кадрів. Особлива увага приділялася посиленню практичної підготовки майбутніх учителів. Чітко вказано, що кожний педагогічний освітній заклад має мати базову школу для проходження семінаристами педагогічної практики [25, § 82], два хольди (тут: міра площі в Угорщині, дорівнює 0,432 га.) прилеглої території для практичної підготовки зі землеробства, садівництва, виноградарства [25, § 83] та бібліотеку, яка б забезпечувала відповідною літературою викладачів та студентів [25, § 96].

Визначено термін навчання у педагогічному освітньому закладі – три роки [25, § 87]. Протягом якого вивчалися наступні обов'язкові предмети: релігія і етика; педагогіка; методика викладання; географія (загальна, вітчизняна); історія (загальна, вітчизняна); рідна мова; угорська мова; німецька мова; природничі науки та використання їх надбань у сільському господарстві та промисловості; економіка, економічна та садівницька практика; основи вітчизняного правознавства; математика і геометрія; співи і музика (гра на музичних інструментах: скрипка, фортепіано); каліграфія і малювання; методика фізичного виховання; педагогічна практика [25, § 88]. У Законі вказано, що навчальний план, затверджений міністром релігії та народної освіти Угорщини, визначає перелік навчальних предметів, які вивчаються у закладі освіти, послідовність їх вивчення та кількість годин, що відводяться на вивчення кожного з них по роках навчання, тижневу кількість годин [25, § 89].

Закон визначав штатний розпис педагогічного закладу: директор, не менше двох викладачів, один помічник викладача, вчитель базової школи [25, § 84]. Були встановлені оклади педагогів. Викладач: 1000 форинтів (тут: грошова одиниця Угорщини) і додатково 100 форинтів, як компенсація за оренду житла; директор до суми 1100 форинтів додатково отримував 200 форинтів за виконання посадових обов'язків. Помічнику вчителя призначалась заробітна платня в розмірі 450 форинтів і можливість проживання в службовому помешканні при навчальному закладі зі забезпеченням опалення та харчування. Оклад вчителя базової школи: 700 форинтів без додаткових доплат на проживання [25, § 85].

У § 86 висвітлено Умови прийому до педагогічного навчального закладу, в §§ 101-105 – вимоги до перевідних та випускних іспитів, у § 95 – обов'язки директора [25] тощо.

У 1869 р. на основі Закону XXXVIII було затверджено перший навчальний план для вчительських семінарій, який залишався в дії до 1877 р. Тижневе навантаження за навчальним планом: 1-й рік навчання – 30 годин, 2-й – 31 година, 3-й – 32 години; разом: 93 години. Із яких на педагогічні предмети та практику припадало 13 годин; на предмети гуманітарної та суспільствознавчої підготовки – 27 годин; на предмети математично-

природничої підготовки – 18 годин; на предмети художньо-естетичного циклу та фізичну підготовку – 29 годин; на релігію та етику – 6 годин [9, с. 5].

Прийняття Закону XXXVIII 1868 р. в історії розвитку освіти і шкільництва Угорщини та Закарпаття відіграло суттєву роль.

Наведена нижче таблиця (табл. 1), складена на основі статистичних даних Міністерства релігії та народної освіти Угорщини, показує динаміку загальної кількості учнів в Ужгородській королівській греко-католицькій півце-учительській семінарії у продовж чотирьох навчальних років.

Таблиця 1.1

Статистичні дані Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії* (1867/8 – 1870/1 навчальні роки)

	1867-1868 н. р.	1868-1869 н. р.	1869-1870 н. р.	1870-1871 н. р.
Кількість викладачів	4	4	4	4
Кількість класів	2	2	2	2
Загальна кількість учнів	26	26	30	34

*У поєднанні з підготовчим класом, 1870-1871 н. р.: 7 учнів.

Джерело: [10, с. 79].

Згідно Закону XXXVIII 1868 р. термін навчання в Ужгородській королівській греко-католицькій півце-учительській семінарії в 1872 р. продовжено до трьох років [24, с. 46].

Таблиця 1.2

Статистичні дані Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1871-1872 – 1877-1878 навчальні роки)

Навчальний рік	Кількість викладачів	Кількість класів	Кількість учнів				Кількість учнів підготовчого класу
			I	II	III	Всього	
			класи				
1871-1872 [11, с. 48]	6	3	11	13	12	36	24
1872-1873 [12, с. 44]	7	3	17	13	10	40	16
1873-1874 [13, с. 242]	7	3	16	13	20	49	12
1874-1875 [14, с. 700; 1]	6	3	16	15	12	43	17
1875-1876 [14, с. 702]	8	3	18	10	13	41	21
1876-1877 [2, арк. 6]	–	3	32	13	8	53	24
1877-1878 [15, с. 307]	8	3	29	22	15	66	27

Джерело: систематизовано автором на основі документальних джерел

Після виходу М. Лихварчика на заслужений відпочинок у 1883 році керівництво семінарією здійснює Д. Дрогобецькі (Drohobeczky Gyula) (1853-1934 рр.) – церковний діяч, педагог, диригент, який у 1887 році відкриває каплицю при семінарії і докладає багато зусиль для її облаштування.

Рисунок 1.4. Д. Дрогобецькі (Drohobeczky Gyula)

У 1891 році він стає єпископом Крижевецької єпархії (тут: єпархія Хорватської греко-католицької церкви з осідком у Крижевцях – роз’яснення автора), а посаду директора займає О. Рийпої (Réray András), який керував семінарією протягом одного року. За Розпорядженням Міністра релігії та народної освіти Угорщини № 39 938 від 30 вересня 1892 р. на посаду директора призначено Г. Комінські (Kaminszky Géza) [24, с. 47-51].

Наведена нижче таблиця (табл. 3) показує динаміку загальної кількості учнів в Ужгородській королівській греко-католицькій півце-учительській семінарії протягом чотирьох навчальних років.

Таблиця 1.3

Статистичні дані Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1894-1895 – 1897-1898 навчальні роки)

Навчальний рік	Кількість викладачів	Кількість класів	Кількість учнів			Всього
			I	II	III	
			класи			
1894-1895 [16, с. 1176]	8	3	32	31	26	89
1895-1896 [17, с. 264-265]	8	3	29	25	27	81
1896-1897 [18, с. 306-307]	8	3	44	26	20	90
1897-1898 [3]	–	3	38	42	49	129

Джерело: систематизовано автором на основі документальних джерел

У 1899 році термін навчання в семінарії стає чотирирічним [22, с. 34; 21]. У річному звіті про діяльність Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії за 1899-1900 навчальний рік директор навчального закладу – Г. Комінські подає статистичні дані (табл. 4) [23].

Таблиця 1.4

Статистичні дані Ужгородської королівської греко-католицької півце-учительської семінарії (1899-1900 навчальний рік)

Кількість викладачів	Кількість класів	Кількість учнів					Кількість екстернів					Кількість учнів підготовчого класу
		I	II	III	IV	Всього	I	II	III	IV	Всього	
		класи					класи					
11	4	43	34	21	35	133	7	5	12	11	35	24

16 липня 1917 року Г. Комінські замінює А. Волошин (Volosin Ágoston) [5, 4 арк], який перебував на посаді директора до 18 жовтня 1938 року [21, с. 5]. Талант А. Волошина (1874-1945) як педагога і вченого найбільше розкрився в роки його перебування на посаді директора Ужгородської греко-католицької півце-учительської семінарії.

Рисунок 1.5. А. Волошин (Volosin Ágoston)

Ставши керівником даного навчального закладу, А. Волошин мав уже 20-річний стаж педагогічної роботи, видав близько десяти підручників для шкіл. Це дало йому змогу здійснити новаторські підходи в організації навчально-виховного процесу семінарії в складних умовах Першої світової війни.

В Ужгороді поряд з чоловічою півце-учительською семінарією в 1902 році за сприянням єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії Д. Фірцака (Firczák Gyula) (1836-1912) було засновано жіночу учительську семінарію

(Розпорядження Міністерства релігії та народної освіти Угорщини № 90 376/1902) [19, с. 5].

Рисунок 1.6. Д. Фірцак (Firczák Gyula)

Директором призначено Г. Комінські, який на той час керував чоловічою півце-учительською семінарією. В 1906 році наступником Г. Комінські став Д. Меллеш (Melles Gyula), який керував навчальним закладом протягом 17 років [19, с. 7].

До 1 вересня 1912 р. термін навчання в семінарії становив два роки і набір студентів здійснювався кожний другий рік, а пізніше – чотири роки [20, с. 7]. У семінарії здебільшого навчались дівчата із сімей священнослужителів.

Відкриття Ужгородської жіночої учительської семінарії тільки частково вплинуло на подолання нестачі педагогічних кадрів на Закарпатті на початку ХХ століття.

1 грудня 1902 р. депутат парламенту Угорщини Я. Недецеї (Nedeczey János) (1852-1934 рр.) на засіданні культурного товариства Березького комітату (Bereg vármegyei Magyar Közművelődési Egyesület) вніс пропозицію про відкриття в поселенні Паланок (нині південно-західна частина м. Мукачева – роз'яснення автора) вчительської семінарії [7, с. 3]. Ідея не отримала належної підтримки і до неї повернулися через десять років.

Рисунок 1.7. Я. Недецеї (Nedeczey János)

23 травня 1912 р. на зборах міської управи знову було внесено пропозицію створення вчительської семінарії, але уже в м. Мукачеві [7, с. 7].

У квітні 1913 р. Міністерство релігії та народної освіти Угорщини дало згоду на відкриття в м. Мукачеві державної вчительської семінарії [7, с. 11]. Новий навчальний заклад отримав назву «Мукачівська угорська королівська державна народошкільна вчительська семінарія» (Munkácsi Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet).

Рисунок 1.8. Орендований будинок по вулиці Шугар, 76 (нині вулиця Ярослава Мудрого) де в 1914 році було розміщено Мукачівську вчительську семінарію

Першим директором навчального закладу призначено Я. Сонді (Szondi János) (Розпорядження Міністерства релігії та народної освіти Угорщини № 90 037 від 11 червня 1914 р.), який до того працював викладачем Кішкунфеледгаської державної вчительської семінарії (Угорщина) [7, с. 16].
Др. І. Молнара (Molnár Imre) переведено на посаду викладача з учительської семінарії м. Турчянське Теплице (Словаччина) (Розпорядження Міністерства релігії та народної освіти Угорщини № 90 119 від 10 червня 1914 р.) [7, с. 16].

Перший навчальний рік семінарії співпав із початком Першої світової війни.

14 вересня 1914 р. після музичного прослуховування відбулося зарахування абітурієнтів на навчання. Рішенням дирекції на перший курс семінарії зараховано 31 учень. До семінарії приймали лише хлопців. 1914-1915 навчальний рік тривав з 15 вересня 1914 р. до 12 червня 1915 р. [4, 5 арк.].

Навчально-виховний процес у семінарії забезпечували: директор (Я. Сонді), викладач (др. І. Молнар), викладач за сумісництвом (О. Дем'янович /Demjanovich Andor/), вихователь (І. Ормої /Ormai István/) та 5 священнослужителів [7, с. 30; 4, 5 арк.].

Навчальний процес в учительській семінарії було організовано відповідно до навчального плану і рекомендацій затверджених Міністерством релігії та народної освіти Угорщини в 1911 р. [28].

Тижневе (шестиденне) навантаження студентів: 36 годин. Навчання майже кожен день тривало з 8.00 до 17.00. На основі аналізу розкладу занять Мукачівської вчительської семінарії за 1914-1915 навчальний рік, можна констатувати, що на другу половину дня планували предмети, які не вимагали великого інтелектуального напруження від студентів (табл. 5).

Таблиця 1.5

Розклад занять Мукачівської вчительської семінарії за 1914-1915 навчальний рік

Години	Понеділок	Вівторок	Середа	Четвер	П'ятниця	Субота
8-9	Природо-знавство	Німецька мова	Співи і музика	Природо-знавство	Історія	Співи і музика
9-10	Математика	Географія	Математика	Математика	Географія	Угорська мова
10-11	Угорська мова	Педагогіка	Угорська мова	Педагогіка	Угорська мова	Математика
11-12	Історія	Малювання	Історія	Німецька мова	Малювання	Природо-знавство
12-13	Співи і музика	Малювання	Релігія	Співи і музика	Каліграфія	Релігія
15-16	Економіка	Фіз. вих.	–	Економіка	Фіз. вих.	–
16-17	Русинська мова	Ручна праця	–	Русинська мова	Ручна праця	–

Джерело: [7, с. 55].

У 1917-1918 навчальному році вперше проводилися іспити вчительських здібностей [8, с. 14].

Під час подій Першої світової війни навчально-виховний процес у всіх трьох педагогічних закладах не припинявся. Проте, проходив з непередбачуваними перервами.

Закарпаття – регіон, який знаходиться на межі єднання Східної та Західної Європи. Впродовж історії край пережив низку політичних, економічних, культурно-освітніх змін. Безумовно, це відбилося і на розвитку освітньої системи загалом та професійної педагогічної зокрема.

Означений період на Закарпатті характеризується становленням і розвитком закладів, що здійснювали підготовку вчителів для початкових шкіл. В досліджуваний період у краї функціонували три заклади професійної педагогічної освіти, зокрема дві учительські семінарії в Ужгороді (чоловіча і жіноча), які належали Мукачівській греко-католицькій єпархії та державна учительська семінарія, відкрита у м. Мукачеві в 1914 році. Однак на початку ХХ століття на Закарпатті критично не вистачало педагогічних кадрів.

1.1. Питання для самостійного вивчення

1. Історико-теоретичні зміни на Закарпатті другої половини XIX – початку XX ст.
2. Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття періоду перебування в складі Австро-Угорщини (1848-1919 рр.).
3. Генеза професійної педагогічної освіти Закарпаття (XIX – початок XX ст.).
4. Освітньо-культурна діяльність педагогів й просвітителів Закарпаття XIX – початку XX ст.

1.2. Контрольні завдання для СРС

1. Визначте, в яких напрямках розвивалася система професійної педагогічної освіти Закарпаття другої половини XIX – початку XX ст. Складіть схему (таблицю) «Система професійної педагогічної освіти Закарпаття другої половини XIX – початку XX ст.».
2. Проаналізуйте позитивні й негативні тенденції в генезі професійної педагогічної освіти Закарпаття XIX – початку XX ст. Складіть хронологічну таблицю.
3. Проаналізуйте життєвий шлях, громадську та видавничу діяльність О. Духновича (на основі хронологічної таблиці), доведіть його прогресивну роль у розвитку освіти та шкільництва Закарпаття.
4. На основі аналізу наукової літератури та статей у фахових журналах зробіть висновки щодо генези професійної педагогічної освіти Закарпаття другої половини XIX – початку XX ст.

1.3. Проблемні питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Як позначилися освітні реформи Австро-Угорщини другої половини XIX – початку XX ст. на розвитку освіти та шкільництва Закарпаття?
2. Обґрунтуйте позитивні й негативні тенденції в генезі професійної педагогічної освіти Закарпаття XIX – початку XX ст.
3. У чому полягає прогресивний характер ідей педагогів і просвітителів Закарпаття XIX – початку XX ст.?
4. Яке значення мав підручник «Народная педагогия в пользу училищ и учителей сельских» О. Духновича в підготовці вчителів для народних шкіл?

1.4. Список рекомендованих джерел

Основна література

1. Гомоннай, В. В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX – XX ст.) / В. В. Гомоннай. – Ужгород : Закарпаття, 1992. – 298 с.
2. Гомоннай, В. В. Видатні педагоги України (XIX – XX ст.) / В. В. Гомоннай, В. Росул. – Ужгород : Закарпаття, 2001. – 66 с.

3. Гомоннай, В. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки і школи Закарпаття / В. В. Гомоннай. – Ужгород : Закарпаття, 1990. – 135 с.
4. Гомоннай, В. Педагогічна освіта на Закарпатті / В. Гомоннай, В. Росул, П. Ходанич. – Ужгород : Гражда, 2003. – 112 с.
5. Ігнат А. М. Загальноосвітня школа на Закарпатті в ХІХ – поч. ХХ ст. : конспект лекцій / А. М. Ігнат. – Ужгород, 1971. – 69 с.
6. Освіта Закарпаття : монографія / В. В. Химинець, П. П. Стрічик, Б. М. Качур, М. І. Талапканич. – Ужгород : Карпати, 2009. – 464 с.
7. Фізеші, О. Й. О. Духнович про вчителя початкової школи / О. Й. Фізеші // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Сер. 16 : «Творча особистість учителя: проблеми теорії та практики». – 2012. – Вип. 18(28). – С. 52-56.
8. Фізеші, О. Й. Особливості підготовки вчителя початкової школи в Закарпатті (друга половина ХІХ – початок ХХ століття) / О. Й. Фізеші // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини [ред. кол.: Пашенко Д. І. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – Випуск 11. – С. 156-164.
9. Фізеші, О. Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. Й. Фізеші. – Ужгород : МДУ, 2015. – 528 с.
10. Фізеші, О. Й. Розвиток початкових шкіл Закарпаття в контексті освітніх законів Австро-Угорщини / О. Й. Фізеші // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : Зб. наук. пр. / ред. кол.: Т. І. Суценко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 23. – С. 496-502.
11. Човрій, С. Ю. Історико-педагогічні аспекти реформування професійної педагогічної освіти на Закарпатті другої половини ХІХ – початку ХХ століття / С. Ю. Човрій // Наука та освіта: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 року / гол. ред. : Т. Д. Щербан – Мукачево : МДУ, 2016. – С. 227-229.
12. Човрій, С. Ю. Організація діяльності закладів професійної педагогічної освіти на Закарпатті на початку ХХ століття / С. Ю. Човрій, А. М. Шклянка // Наука та освіта : актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 року / гол. ред. : Т. Д. Щербан – Мукачево : МДУ, 2016. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2016. – С. 231-234.
13. Човрій, С. Ю. Організація навчального процесу в Мукачівській учительській семінарії (1914-1919) / С. Ю. Човрій, А. Ю. Попович // Наука та освіта: актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 року / гол. ред. : Т. Д. Щербан – Мукачево : МДУ, 2016. – С. 229-231.
14. Човрій, С. Ю. Розвиток професійної педагогічної освіти на Закарпатті (друга половина ХVІІІ – початок ХХ століття) / С. Ю. Човрій // Науковий

вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»: зб. наук. пр. / Ред. кол. : Товканець Г. В. (гол. ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2016. – Випуск 2(4). – С. 43-48.

Додаткова література

1. Гомоннай, В. В. Народна освіта Радянського Закарпаття / В. В. Гомоннай. – К. – Ужгород : Радянська школа, 1988. – 168 с.
2. Духнович, О. Твори / упоряд. О. М. Рудловчак; вступ. ст. Ю. А. Бачі; приміт. Д. М. Федаки; худож. оформл. Н. С. Пономаренко. Ужгород : Карпати, 1993. – 250 с.
3. Нариси історії Закарпаття (з найдавніших часів до 1918 року). Т. 1. / Авт. колектив: І. М. Гранчак, Д. Д. Данилюк, Е. А. Балагурі, В. І. Ілько, Г. В. Павленко, В. В. Пальок. – Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського обласного управління по пресі, 1993. – 436 с.
4. Росул, В. Освіта Закарпаття на зламі століть: монографія / В. Росул. – Мукачево, «Елара», 2002. – 256 с.
5. Туряниця, В. В. О. Духнович – педагог-новатор / В. В. Туряниця. – Ужгород : Вид-во УжНУ, 2003. – 44 с.
6. Chovriy, Sofiya. Tanítóképzés Kárpátalján az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában / Sofiya Chovriy // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія»: збірник наукових праць / гол. ред. Г. В. Товканець. – Мукачево : МДУ, 2016. – Випуск 1(3). – С. 31-35.
7. Chovriy, Sofiya. Evolution of Professional Pedagogical Education in Transcarpathia (second half of XIX – first half of XX century) / Sofiya Chovriy // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology / Editor in chief : Dr. Xénia Vámos. – Budapest, 2016. – IV (49), Issue : 103, 2016. – P. 11-21.

2. Педагогічно-освітня діяльність Августина Волошина в 20 – 30-х роках ХХ ст.

Августин Волошин (1874-1945) – видатний вчений-педагог, журналіст і письменник, громадсько-політичний і церковно-релігійний діяч, директор Ужгородської учительської семінарії, професор і ректор Українського Вільного Університету в Празі, президент Карпатської України. Працюючи на різних ділянках громадсько-політичного та культурного життя, Августин Волошин основну увагу приділяв освіті. Він – гідний продовжувач культурно-просвітньої, національно-релігійної справи свого великого попередника – Олександра Духновича.

Талант Августина Волошина як педагога і вченого найбільше розкрився в роки його перебування на посаді директора Ужгородської греко-католицької півце-учительської семінарії (1917-1938 рр.). Спочатку він викладав у семінарії, а з 16 липня 1917 р. став її директором до 18 жовтня 1938 р. Саме за часів директорування Августина Волошина Ужгородська греко-католицька півце-учительська семінарія зазнала розквіту.

Ставши директором Ужгородської півце-учительської семінарії, Августин Волошин мав уже 20-річний стаж педагогічної роботи, видав близько десяти підручників для шкіл. Це дало йому змогу здійснити новаторські підходи в організації навчально-виховного процесу семінарії в складних умовах Першої світової війни.

Августин Волошин творчо використовував досвід своїх попередників. Серед них він особливо цинив Я. Чурговича, організатора шкільної освіти й підготовки педагогів для народних шкіл, який очолював семінарію 22 роки (1839-1861 рр.) [21, с. 4]. Августин Волошин прийняв керівництво семінарією від відомого культурного діяча Г. Комінські (1892-1917 рр.) [21, с. 5].

З 1919 р. соціально-економічні та політичні умови покращилися, бо Закарпаття було включено до складу Чехословаччини. Мрією Августина Волошина була підготовка кваліфікованих фахівців для народних шкіл. Для досягнення цієї мети А. Волошин подбав про зміну якісного складу викладачів, що дало змогу значно підняти рівень викладання в Ужгородській учительській семінарії.

Впродовж 20-х – на початку 30-х років у семінарії сформувався висококваліфікований педагогічний колектив. Серед викладачів слід назвати в першу чергу Михайла Дутку, намісника єпископа Мукачівської єпархії, який викладав математику і фізику, завідував кабінетом фізики. Із Ужгородської гімназії Августин Волошин запросив у 1929 р. до семінарії кваліфікованого фахівця Івана Муранія, який забезпечував викладання історії та географії, завідував кабінетом історії та географії [29, с. 6].

У 1933 р. Августин Волошин запросив на роботу в семінарію викладача руської мови та географічної історії Якова Голоту, який, крім рідної мови й історії, добре знав німецьку мову [30, с. 9].

У 1936-1937 н. р. крім згаданих викладачів у семінарії працювали:

- Ернест Дунда, який читав курс психології, церковного співу та був бібліотекарем семінарії;
- Микола Егрешій вів курс каліграфії в усіх класах та ручної праці в III і IV класах і був завідувачем кабінету природознавства;
- Бейла Ерделі живописець, який мав 18-річний стаж педагогічної роботи і вів курс малювання в I-IV класах;
- Рудольф Халупа, професор Ужгородської державної горожанської школи, який за сумісництвом викладав чеську мову в II-IV класах;
- Ладислав Павлик, професор музики, який викладав у всіх класах;
- Іван Беллас, який мав стаж роботи 24 роки, був керівником інтернату та педагогічної практики та інші.

Сам А. Волошин мав 40 років педагогічної діяльності й викладав педагогіку та дидактику на III і IV році навчання [30, с. 8-10].

Як директор семінарії, Августин Волошин добре розумів, що результативність навчально-виховного процесу визначає не тільки професорсько-викладацький склад, а й контингент слухачів. У часи Австро-Угорщини в учительській семінарії навчалися переважно діти священнослужителів, учителів, службовців. В умовах Чехословаччини був взятий курс на залучення до навчання, в першу чергу, дітей з родин селян, робітників, ремісників Верховини.

А. Волошин турбувався про зміцнення навчально-матеріальної бази закладу. Протягом 20 – 30-х років у семінарії було створено ряд кабінетів, обладнання яких систематично поповнювалося. Серед кабінетів назвемо фізичний, математичний, географічно-історичний, нумізматичний (мав 292 монети), кабінет природознавства, ручної праці, музики, гімнастичний зал [30, с. 11].

Велику роль у навчально-виховному процесі відігравала бібліотека. У 1936-1937 н. р. в учительській бібліотеці у наявності було 1432 книги, а в учнівській – 801. У бібліотеці були видання чеською, угорською та великорусською (російською) мовами. Завідувачем бібліотеки був Яков Голота. Аналіз фондів бібліотеки, зроблений зі щорічних звітів, свідчить, що кількість літератури систематично збільшувалася [30, с. 11].

Августин Волошин велику увагу приділяв удосконаленню навчального плану семінарії. За основу брали державний план, затверджений Міністерством освіти Чехословаччини в 1924 р. Відповідно до напрямку підготовки учительської семінарії вносилися певні зміни. Августин Волошин приділяв велику увагу не лише теоретичній підготовці, а й засвоєнню практичних навичок. Зростала кількість годин для практичних занять. У звіті за 1931-1932 н. р., пояснюючи такі зміни, директор писав, що семінаристи повинні «практично приготуватися к учительському званню» [29, с. 11]. Впродовж двох років (III-IV рік навчання) учні систематично відвідували заняття в базовій народній школі, де оволодівали практичними навичками викладання. Вони навчалися складати психолого-педагогічні характеристики учнів,

аналізували спостережувані заняття. На четвертому курсі навчання майбутнім учителям викладали основи управління народною школою [29, с.11].

Заняття в семінарії проводилися рідною мовою, мадярську мову вивчали факультативно ті семінаристи, які мали бажання отримати право викладання в мадярськомовних школах [29].

Крім фахової підготовки, Августин Волошин як директор семінарії та релігійний діяч звертав велику увагу на моральне виховання учнів. Для них проводилися заняття з історії релігії, катехизису та методики духовного виховання у школі. Дирекція семінарії дбала про те, щоб слухачі систематично відвідували церкву, брали активну участь у богослужіннях. Щодня вони мали змогу приходити до семінарської каплиці, не рідше одного разу в місяць сповідатися і причащатися [29, с. 8]. На думку Августина Волошина, міцні релігійні переконання вчителя були запорукою успіху морального і духовного виховання учнів.

У 30-тих роках щорічно семінарія приймала до 40 учнів. На чотирьох курсах навчалось біля 160 учнів [30, с. 23]. Оскільки в семінарії навчалось чимало дітей з Верховини, то для встигаючих встановлювалися пільги – за гуртожиток і харчування частково сплачувала держава [30, с. 29-31].

З ініціативи директора семінарія систематично підтримувала учнів, які добре навчалися. Крім офіційної допомоги з боку держави, створювався громадський фонд стимулювання кращих учнів. Кошти фонду склалися з добровільних пожертвувань. У 1936-1937 н. р. у цей фонд надійшли кошти від: єпископа Олександра – 100 крон, губернатора Костянтина Грабара – 50, Підкарпатського банку – 500, Товариство Марійської Конгрегації – 50 і т. д. Дарували гроші всі викладачі семінарії, в тому числі й директор А. Волошин 100 крон [30, с. 30]. Матеріальна винагорода мотивувала учнів до кращих навчальних результатів.

У семінарії велику увагу приділяли фізичному вихованню молоді. У навчальному закладі був обладнаний гімнастичний зал, спортивний майданчик на подвір'ї. Крім занять за розкладом, систематично проводилися масові заходи з різних видів спорту. Організатором змагань виступав спортивний клуб «Орел», тренерами якого в 1936-1937 н. р. були Іван Гайович, Карло Рац і Карло Гоган, а головою – Микола Егрешій. Заняття проходили кожного тижня у трьох секціях. Метою занять було не лише забезпечення країни фізично здоровими учителями, а й підготовка організаторів масової спортивної роботи для народних шкіл [30, с. 16].

Успішно діяла в семінарії організація «Пласт». Всі культурно-спортивні заходи проводилися за активної участі пластунів. «Пласт» охоплював біля 60% семінаристів і готував молодь до організації пластунського руху на місцях [30, с. 15-16].

У семінарії під керівництвом професора співу Данила Петровського, в складі 70 осіб функціонував хор, який систематично брав активну участь у різних святах. У репертуарі хору були твори світського та духовно-релігійного характеру. Головною метою занять у хорі було ознайомлення семінаристів з

хоровим співом та диригентською практикою. Репетиції хору відбувалися 2 рази на тиждень, разом 3 години [30, с. 16-17].

На Підкарпатській Русі в 20 – 30-х роках гостро постала проблема забезпечення навчальних закладів педагогічними кадрами [27, с. 32].

Проблема забезпечення шкіл вчителями розв'язувалася двома шляхами. Один шлях запропонував І. Пешек – чех за національністю, який поважав русинів і багато зробив для розвитку освіти на Підкарпатській Русі. У 1919-1924 рр. він працював першим шкільним референтом, тобто головним інспектором шкіл краю. Усвідомлюючи важке становище з кадрами вчителів [6, с. 102], він запропонував запросити спеціалістів із Галичини. І протягом першої половини 20-х років на Підкарпатську Русь прибули сотні галичан, які стали працювати в гімназіях, учительських семінаріях, в народних школах. Але це проблему кадрів не вирішило.

Наступник І. Пешека, інспектор І. Шімек, також чех за національністю, відмовився від послуг галичан, запрошував на роботу представників чеської інтелігенції, колишніх легіонерів, серед яких частина була русофільської орієнтації. Крім того, у школах Підкарпатської Русі працювало чимало українських та російських емігрантів. Отже, склад педагогів був дуже різноманітним. Національно свідомих кадрів із числа інтелігенції краю було недостатньо.

Це добре розумів А. Волошин і запропонував інший шлях забезпечення народних та горожанських шкіл кадрами – збільшити набір у три педагогічні заклади освіти – Ужгородську греко-католицьку півче-учительську семінарію, яку він очолював, в Ужгородську греко-католицьку жіночу учительську семінарію та в Мукачівську державну учительську семінарію. Впродовж кінця 20-х і в 30-х роках в півче-учительську семінарію приймали 40 чоловік щорічно, в жіночу – 50 і в Мукачівську семінарію також 50. Отже, щорічно три середні педагогічні заклади давали школам 140-150 учителів.

Крім того, Августин Волошин вважав, що частина випускників гімназій також може йти працювати в школи, склавши додатково при семінаріях іспити з педагогіки і психології.

Для підготовки вчителів, для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів велике значення мала наявність підручників із педагогіки.

На початку 20-х років, коли почалося кількісне зростання шкіл та учительських кадрів, забезпечення навчального процесу підручниками в учительських семінаріях було незадовільним. У бібліотеках семінарій підручники були застарілими, більшість з них була видана іноземними мовами. А. Волошин розумів, що без якісно нових підручників не може бути успішного навчання. Видав підручники: «Педагогика и дидактика для учительских семинарий» (1923 р.), «История педагогики для учительских семинарий» (1923 р.), «Педагогика и дидактика» (1924 р.), «О социальном выхованю» (1924 р.), «Педагогична психологія» (1935 р.), «Загальна педагогіка» (1932 р.), «Дидактика» (1932 р.), «Методика» (1932 р.), «Логика» (1932), «Методика народно-шкільного навчання» (1935 р.) та інші.

Поява підручників А. Волошина була визначною подією в житті педагогічних навчальних закладів. У своїх підручниках А. Волошин спирався на досягнення світової педагогічної науки, впроваджував досвід учительських семінарій та кращих гімназій Підкарпатської Русі.

Таким чином, турбота Августина Волошина про кількісне і якісне зростання педагогічних кадрів у 20 – 30-і роки дала позитивні результати. Кількість учителів у школах Підкарпатської Русі помітно зростає. Серед них були вихідці з Галичини, емігранти з Росії та України, чехи, але переважна більшість була представниками місцевої інтелігенції. З метою об'єднати зусилля всіх учителів щодо удосконалення навчально-виховного процесу, підвищення їх фахового рівня за ініціативою Августина Волошина в 1924 р. було створено Педагогічне товариство Підкарпатської Русі (ПТПР), а в 1929 р. – «Учительську громаду».

Педагогічне товариство видавало часопис «Подкарпатска Русь», який виходив 4-и рази на рік, а «Учительська громада» – журнали «Учительський голос» та «Наша школа». На сторінках цих періодичних видань друкувалися основні нормативні акти про освіту, статті з історії школи й педагогіки, про досвід учителів і т. д.

Великі його заслуги у спорудженні в Ужгороді Народного Дому товариства «Просвіта», заснуванні першого на Підкарпатській Русі професійного театру – «Руського театру товариства «Просвіта», видавничій діяльності «Просвіти», організації читалень по всьому краю, проведенні просвітянських з'їздів, свят, зльотів молоді тощо. Не було такого просвітянського заходу чи події, на яких би з промовою не виступав Августин Волошин. Кожний його виступ – це ціла програма розвитку духовного і культурного життя рідного краю.

Таким чином, як директор Ужгородської греко-католицької півце-учительської семінарії Августин Волошин проявив свій педагогічний та організаторський таланти, поєднав високу освіченість та гуманізм світогляду. Під його керівництвом навчальний заклад перетворився в осередок підготовки висококваліфікованих фахівців для шкіл Підкарпатської Русі. Основними факторами цього були:

- підбір кваліфікованого викладацького колективу;
- вдосконалення навчальних планів;
- зміцнення матеріально-технічної бази навчального закладу;
- зміна контингенту учнів семінарії, серед яких стали переважати вихідці з сімей селян, ремісників, робітників;
- написання та видання підручників;
- посилення впливу національних культурно-освітніх товариств та церкви.

Значення науково-педагогічного доробку Августина Волошина для розвитку освіти Закарпаття та України неоціненне.

Рисунок 2.1. Ужгородська греко-католицька півце-учительська семінарія

2.1. Питання для самостійного вивчення

1. Освіта та шкільництво Закарпаття Чехословацького періоду (1919-1939 рр.).
2. Історичні передумови формування світогляду Августина Волошина як педагога.
3. Августин Волошин – директор Ужгородської греко-католицької півце-учительської семінарії.
4. Підручники Августина Волошина для учительських семінарій.

2.2. Контрольні завдання для СРС

1. На основі аналізу рекомендованої літератури з'ясуйте політичні та соціально-економічні фактори реформування освіти та шкільництва Закарпаття у 1919-1939 рр.
2. На основі аналізу рекомендованої літератури дослідіть історію розвитку Ужгородської греко-католицької півце-учительської семінарії (1919-1939 рр.).
3. Дослідіть науково-педагогічну спадщину А. Волошина і складіть список його праць, присвячених проблемам розвитку професійної педагогічної освіти Закарпаття.

2.3. Проблемні питання для самоконтролю, аналізу й осмислення

1. Які чинники впливали на формування світогляду А. Волошина як педагога?
2. Визначте головні принципи педагогічної системи А. Волошина.
3. Яку роль відіграв А. Волошин у розвитку професійної педагогічної освіти Закарпаття в 20 – 30-х роках ХХ ст.?
4. Яке значення надавав А. Волошин науково-методичній літературі у фаховій підготовці вчителів для шкіл Закарпаття?

2.4. Список рекомендованих джерел

Основна література

1. Віднянський, С. Закарпаття у складі Чехословацької республіки: переломний етап у національно-культурному й етнополітичному розвитку русинів-українців / Степан Віднянський // Культура Українських Карпат: традиції і сучасність / Матеріали міжнародної наукової конференції (Ужгород, 1-4 вересня 1993 року). – Ужгород Гражда, 1994. – С. 130-140.
2. Гомоннай, В. В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX – ХХ ст.) / В. В. Гомоннай. – Ужгород : Закарпаття, 1992. – 298 с.
3. Гомоннай, В. В. Видатні педагоги України (XIX – ХХ ст.) / В. В. Гомоннай, В. Росул. – Ужгород : Закарпаття, 2001. – 66 с.
4. Гомоннай, В. В. Нариси з історії розвитку педагогічної думки і школи Закарпаття / В. В. Гомоннай. – Ужгород : Закарпаття, 1990. – 135 с.

5. Гомоннай, В. Педагогічна освіта на Закарпатті / В. Гомоннай, В. Росул, П. Ходанич. – Ужгород : Гражда, 2003. – 112 с.
6. Закарпаття 1919-2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець; [Редколег.: Ю. Остапець, Р. Офіцинський, Л. Сорко, М. Токар, С. Черничко; Відп. за вип. М. Токар]. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.
7. Кляп М. І. Педагогічна та освітньо-культурна діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919-1939) / М. І. Кляп. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2001. – 152 с.
8. Освіта Закарпаття : монографія / В. В. Химинець, П. П. Стрічик, Б. М. Качур, М. І. Талапканич. – Ужгород : Карпати, 2009. – 464 с.
9. Туряниця, А. В. Інвестиції Чехословаччини в освіту та культуру Закарпаття (Підкарпатської Русі) в 20-х роках ХХ століття / А. В. Туряниця, В. В. Туряниця // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота». – Ужгород, 2002. – Випуск 6. – С. 194-198.
10. Фізеші, О. Й. До питання педагогічної кваліфікації вчителів початкових шкіл в умовах переходу на рідномовне навчання (Чехословацький період, 1919-1939) / О. Й. Фізеші // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота, 2015. – Вип. 34. – С. 197-200.
11. Фізеші, О. Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.) : монографія / О. Й. Фізеші. – Ужгород : МДУ, 2015. – 528 с.
12. Човрій, С. Ю. Організація діяльності закладів професійної педагогічної освіти на Закарпатті на початку ХХ століття / С. Ю. Човрій, А. М. Шклянка // Наука та освіта : актуальні проблеми досліджень на сучасному етапі : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 19-20 травня 2016 року / гол. ред. : Т. Д. Щербан – Мукачево : МДУ, 2016. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2016. – С. 231-234.
13. Човрій С.Ю. Педагогічна діяльність Августина Волошина в 20 – 30-х роках ХХ ст. / С.Ю. Човрій, А.М. Шклянка // Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення європейських процесів : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 17-18 травня 2017 р., Мукачево / Ред. кол. : Т.Д. Щербан (гол. ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2017. – С. 158-160.

Додаткова література

1. Волошин, А. Вибрані твори / А. Волошин. – Ужгород : Закарпаття, 2002. – 528 с.
2. Волошин, А. Твори / А. Волошин. – Ужгород : Гражда, 1995. – 451 с.
3. Гомоннай, В. В. Народна освіта Радянського Закарпаття / В. В. Гомоннай. – К. – Ужгород : Радянська школа, 1988. – 168 с.

4. Нариси історії Закарпаття. (1918-1945). Т. 2. / Ред. кол. Гранчак І., Балагурі Е., Грицак І. – Ужгород : Закарпаття, 1995. – 663 с.
5. Росул, В. Освіта Закарпаття на зламі століть: монографія / В. Росул. – Мукачево, «Елара», 2002. – 256 с.
6. Фізеші, О. Й. Особливості змісту початкової освіти в закарпатоукраїнських школах Чехословацького періоду (1919-1938 рр.) / О. Й. Фізеші // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота, 2011. Вип. 23. – С. 193-195.
7. Chovriy, Sofiya. Evolution of Professional Pedagogical Education in Transcarpathia (second half of XIX – first half of XX century) / Sofiya Chovriy // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology / Editor in chief : Dr. Xénia Vámos. – Budapest, 2016. – IV (49), Issue : 103, 2016. – P. 11-21.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний архів Закарпатської області. Відомість директора Ужгородської учительської семінарії про успішність учнів 1874-1875 рр. ДАЗО : Фонд 151. Опис 15. Справа 1607.
2. Державний архів Закарпатської області. Відомість директора Ужгородської учительської семінарії про успішність учнів 1876-1877 рр. ДАЗО : Фонд 151. Опис 16. Справа 693.
3. Державний архів Закарпатської області. Відомість про успішність вихованців учительської семінарії 1897-1898 рр. ДАЗО : Фонд 151. Опис 17. Справа 2423.
4. Державний архів Закарпатської області. Паспорт Мукачівської вчительської семінарії 1916 р. ДАЗО : Фонд 1551. Опис 2. Справа 18.
5. Державний архів Закарпатської області. Переписка з Ужгородською вчительською семінарією про установлення зарплати викладачам 1919-1928 рр. ДАЗО : Фонд 28. Опис 2. Том I. Справа 12.
6. Клима, Викторъ. Школьное діло и просвіщеніе на Подкарп. Руси / Викторъ Клима // Подкарпатская Русь за годы 1919-1936. – Ужгород : [б/в.], 1936 р. – С. 101-105.
7. A Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet I. értesítője az 1914-15. iskolai év. / szerk. Szondi János, igazgató. – Munkács : Grósz testvérek Könyvsajtója, 1915. – 63. o.
8. A Munkácsi M. Kir. Állami Elemi Népiskolai Tanítóképző-Intézet értesítője az 1917-18. iskolai évről (IV. értesítő.) / szerk. Szondi János, igazgató. – Munkács : Nyomatott Grunstein Mór Könyvnyomdájában, 1918. – 15. o.
9. A tanítóképezde szervezete az 1868-ki XXXVIII. t. cz. értelmében. – Buda : A Magyar Kir. Egyetem Nyomdája, 1870. – 28. o.
10. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás 1870. és 1871. évi állapotáról szóló s az országgyűlés elé terjesztett jelentése. – Buda : Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, 1872. – 280. o.
11. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás 1872. évi állapotáról szóló s az országgyűlés elé terjesztett jelentése. – Budapest : Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, 1874. – 155. o.
12. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás 1873. évi állapotáról szóló, és az országgyűlés elé terjesztett jelentése. – Budapest : Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, 1875. – 160. o.
13. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás állapotáról szóló, és az országgyűlés elé terjesztett ötödik jelentése. 1873-1874. – Budapest : Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, 1876. – 468. o.
14. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás állapotáról szóló, és az országgyűlés elé terjesztett hatodik 1875/6. évi állapotokat előtűntető jelentése. – Budapest : Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, 1878. – 852. o.

15. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás állapotáról szóló, és az országgyűlés elé terjesztett nyolczadik jelentése. (1877/8 – 1878/9). – Budapest : Nyomatott a Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomdában, 1880. – 831. o.

16. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett huszonötödik jelentése. – Budapest : Nyomatott a M. Kir. Tud.-Egyetemi Nyomdában, 1896. – 1423. o.

17. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett huszonhatodik jelentése. – Budapest : Nyomatott a M. Kir. Tud.-Egyetemi Nyomdában, 1897. – 340. o.

18. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek a közoktatás állapotáról szóló és az országgyűlés elé terjesztett huszonhetedik jelentése. – Budapest : Nyomatott a M. Kir. Tud.-Egyetemi Nyomdában, 1898. – 506. o.

19. Az Ungvári Gör. Kat. Leánylíceum-Tanítónőképző Intézet és vele kapcsolatos Gyakorló Népiskola évkönyve az 1938-39. iskolai évről. Az intézet fennállásának 37-ik évében / összeállította: Csurgovich György, mb. igazgató. – Ungvár : Unio-Miravcsik Gy. Könyvnyomdájá, é. n. – 88. o.

20. Az Ungvári Gör. Kat. Leánylíceum, Tanítónőképző-Intézet és vele kapcsolatos Gyakorló-Népiskola évkönyve az 1941-42. iskolai évről. Az intézet fennállásának 40. évében / összeállította: Csurgovich György, mb. igazgató. – Ungvár : Nyomatott az «UNIO» Könyvnyomdában, é. n. – 91. o.

21. Az Ungvári Kir. Görögkatolikus Liceum és Kántor-Tanítóképző Intézet jelentése az 1938-39. iskolai évről (az alapítástól CXLV – VI.-ik) / összeállította: Dr. Dunda Ernő, h. igazgató. – Ungvár : Nyomatott Unio-Miravcsik Gy. Könyvnyomdájában, é. n. – 55. o.

22. Az Ungvári Kir. Gör. Szert. Kath. Éneklész-Tanítóképezde értesítője az 1898-99. Tanévről / közli: Kaminszky Géza, igazgató. – Ungvár : Nyomatott a «Sz. Bazil-társulat» Könyvnyomdájában. – 1899. – 103. o.

23. Az Ungvári Királyi Gör. Szert. Kath. Éneklész-Tanítóképzőintézet értesítője az 1899-1900. tanévről / közli: Kaminszky Géza, igazgató. – Ungvár : Nyomatott a «Sz. Bazil-társulat» Könyvnyomdájában. – 1900. – 152 o.

24. Kaminszky, Géza. Emlék-album az Ungvári Kir. Gör. Kath. Éneklész-Tanítóképezde 100 éves fennállásának jubileumára 1893-94-ik tanévben / Géza Kaminszky. – Ungvár : Jäger Bertalan Könyvnyomdája és Könyvkötészete, 1894. – 163. o.

25. Klamarik, János. A magyarországi középiskolák újabb szervezete történeti megvilágítással / János Klamarik // A magyarországi népoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása: I-II. köt. – Budapest : Az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása (Hoffmann és Molnár), 1894. – II. köt. – 906. o.

26. Kiss, József. A magyar tanítóképzés statisztikai adatai / József Kiss // Magyar Tanítóképző. – 1929. – 1. sz. – 22-35. o.

27. Pešina, Josef. Školství na Podkarpatské Rusi v přítomnosti / Josef Pešina. – Státní nakladatelství v Praze, 1933. – 51 s.

28. Tanterv és Tantervi Utasítások az állami elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézetek számára. Kiadatott a vallás- és közoktatásügyi m. kir.

miniszter 1911. évi június hó 30-án, 78000. sz. a. kelt rendeletével. – Budapest : M. Kir. Tudományegyetemi Nyomda, 1911. – 172. o.

29. Výroční zpráva Řecko-Kat. Učitelského Ústavu v Užhorodě za školní rok 1931-1932 (od zakl. CXXXVIII-Y.). Друкарня оо. Василян в Ужгороді, 1932. – 26 с.

30. Výroční zpráva Řecko-Katolického Pévecko-učitelského Ústavu v Užhorodě za školní rok 1936-37. (od zakladu CXLIII-Y.). Друкарня «Виктория» в Ужгороді, 1937. – 31 с.

Методичні рекомендації

Човрій С. Ю.

**ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ
ДЛЯ ШКІЛ ЗАКАРПАТТЯ
(XIX СТ. – 40-І РОКИ XX СТ.)**

Методичні рекомендації до вивчення теми
«Розвиток освіти та шкільництва Закарпаття»
з навчальної дисципліни «Історія педагогіки»

Тираж __ пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26